

Senem Timuroğlu (2020). Kanatlanmış Kadınlar- Osmanlı ve Avrupalı Kadın Yazarların Dostluğu (Winged Women-Friendship of Ottoman and European Women Writers) (2. Baskı). İstanbul: İletifim Yayınları, 248 sayfa. ISBN: 9789750528071.

Kadınların Özgürleşmesini *Kanatlanmış Kadınlar* Yapıtından Okumak

Yazarın doktora tez çalışmasının bir ürünü olan kitap, 2020 yılında yayımlanmış ve aynı yıl iki baskısı yapılmıştır. Fransız Lisesi mezunu olup sonradan Türk Dili Edebiyatı lisans eğitimi alan ve lisansüstü eğitimlerini de bu yönde gerçekleştiren yazar, şu anda Özyeğin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümünde öğretim üyesidir. Araştırma ve ilgi alanları Türk Edebiyatı, 19. ve 20. Yy. Osmanlı Kadın Edebiyatı, Transnasyonal Feminizm, Dişil Yazın, 19. ve 20. Yy. Fransız Kadın Gezi Edebiyatı'dır.

Dört bölümden oluşan kitabın odaklandığı temel nokta, Osmanlı modernleşmesi döneminde Osmanlı'daki Müslüman entelektüel kadınlarla Fransız gezgin kadın yazarların karşılıklı deneyimleri üzerinden Doğu-Batı kadınlarının karşılaştırmalı bir ortak paydasını, kadın mücadelesini ortaya koymaktır. Daha özel bir anlatımla, 19. Yy'da ve 20. Yy'ın başlarında geziler veya yaptıkları okumalar aracılığıyla bu kadınların, Batılı erkeklerin "harem edebiyatı" başta olmak üzere, "harem" mekanını toplumsal cinsiyetin ortaya çıktığı mekanlar olarak ele alıp dönüşüm ve değişimi tartışmaktır. Avrupa'nın ve Doğu'nun, kadını kurban olarak resmettiği kadının aslında bir aktör olduğunu savunmaya dayanan bu tartışma, kadınları ayrıştırarak ataerkil sistemi pekiştiren Oryantalist veya Oksidantalist teorileri temel alarak şekillendirilmemiştir. Bunun yerine yazar, eserleri karşılaştırmalı feminist yöntemle, bu eserlerin yazarlarının kültürler ötesi esnek kimlikleri uyarınca "ulusötesi" veya "transnasyonal" yöntemle okuduğunu belirtmiştir. Eser, Fatma Aliye, George Sand, Marc Helys, Marcelle Tinayre, Hatice Zinnur gibi isimlerin yapıtlarından ve orijinal birincil belgelerden alıntılarla okura geniş bir yelpaze sunmaktadır. Bu tip bölümlerin Türkçe çevirisi okurların anlayacağı sadelikte yapılmış, çıkarsamalar etraflıca araştırılarak sunulmuş ve okurlarda o dönemlerde yaşamışlık etkisi bırakacak şekilde tasarlanmıştır. Bunu yaparken dönemin sosyal ve tarihsel değişimlerini eserden izlemek olası kılınmıştır. Bu kitabın yayımlanmasıyla gerek Osmanlı gerekse Fransız edebiyatına ve feminist literatüre önemli katkıları bulunmasına karşın dışlanan ve unutulmuş kadın yazarlar ve araştırmacılar yoluyla Avrupa'nın Doğu üzerine kurguladığı egemen cinsiyetçi görüş tersyüz edilmiş, böylelikle yeni bir okuma tarzının olasılığına işaret edilmiştir.

"Fatma Aliye: 19. Yüzyılda Osmanlı'nın İlk Transnasyonal Müslüman Kadın Yazar ve Düşünürü" başlıklı ve kitabın yarısını oluşturan ilk bölüm, "Bir Kadın" takma adıyla Osmanlı yazınındaki ilk romancı olan, romanlarının yanında çeviri eserleri, şiirleri, gazete makaleleri, felsefe ve tarihle ilgili yazıları ve Osmanlı

kadın hareketine katkılarıyla öne çıkan, ülkemizin ve Müslüman coğrafyanın ilk kadın düşünürü ve Avrupa'daki çağdaş dindar filozof kadınlardan olan, aktivist Fatma Aliye'nin yaşamını ve edebi öyküsünü konu almaktadır. Bu bölümü okurken, kadın kahramanımızın 1862-1936 yılları arasındaki ömründeki tüm çalışmalarının, kitabın diğer bölümlerine birer hazırlık, birer alt bilgi olacak şekilde işlendiği anlaşılabilir.

Bürokrat Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı olarak evde eğitim almış, iyi derecede Fransızca bilen, babasının söylemiyle "sınırlı eğitimine rağmen, zihnini yüksek ve zor konular üzerine işletmesinden ürktüğü, erkek olsaydı büyük bir dahi olabileceği" aktarılan ve ülkesinin sınırlarını entelektüel altyapısıyla aşan Fatma Aliye'nin, "agoraya çıkış" metaforuyla kamusal alana yönelmesi, başka kişilerle olan ilişkisi etrafında betimlenmiştir: Öncelikle babası Ahmet Cevdet Paşa ile kurdukları hoca-öğrenci ilişkisinden bahsedilir; fakat babasının siyasi duruşu Fatma Aliye'nin entelektüel dünyadaki statüsüne yön verecektir. Dahası, manevi babası sayılabilecek Ahmet Mithat'ın da politik hayatı kendisine etki edecek, ancak hem hocası hem de yazarlık kimliğiyle edebi hayatına yol çizecektir. Mithat, aralarındaki mektuplaşmalardan anlaşıldığı kadarıyla başta Fatma Aliye olmak üzere dönemin diğer kadın yazarlarını ve şairlerini de kontrol altında tutmaya çalışacak, cinsiyetçi bir tutumla ve kadın karşıtı söylemlerle, kamusal alandaki kadınların iffetsizlik ve ahlaksızlıkla suçlandığı bir arenada yapıtlarının içeriğine ve üslubuna karar verme cüretini gösterecektir. Dönem dönem sözünü dinlemesine karşın bir süre sonra Fatma Aliye'nin, Mithat'ın etkisinden kurtularak özgürleştiğinin altı çizilmektedir. Ağabeyi Ali Sedat ise modern mantık bilimi üzerine çalışmaları bulunan, fakat bir yandan kız kardeşinin biyografisinin yazılmasının özel hayatının ifşası olduğu iddiasıyla diğer yandan da beslediği kıskançlığından dolayı kardeşinin ününden rahatsızdır. Aliye on yedi yaşına geldiğinde ise hayatına giren erkek bu sefer yaver yüz başı Ali Faik Bey olacaktır. Ne var ki evlilik hayatı, o ana dek yaşadığı görece özgür çocukluk ve gençlik yıllarının aksine geleneksel "iyi bir anne ve eş" olma rollerine bürünmesi beklenen bir dikotomiyle başlasa da zamanla eşinin desteğini yanında hissedecek ve bu evlilikten dört kızı dünyaya gelecektir. Bu arada yazar, Fatma Aliye'nin tüm bu erkeklere saygıda hiçbir şekilde kusur etmediğini ortaya koymaktadır. Bu bölümde dikkat çeken bir diğer nokta, belki de belge eksikliği nedeniyle, Aliye'nin Osmanlı feminizminin öncü isimlerinden kız kardeşi Emine Semiye ile ilişkisine yer verilmemiş olmasıdır.

Aliye'yle ilgili öne çıkan bir diğer ikilem ise, eserlerinin bir kadın tarafından yazılamayacağı eleştirilerine karşın Paris ve Chicago'da ses getirmiş olmasıdır. Çeviri eserinin Ahmet Mithat tarafından olumlanmasının ardından başlayan dostluk, zaman zaman Fatma Aliye'nin yayınlarının babası, Ahmet Mithat veya ağabeyi tarafından yazılmış ve/ya düzenlenmiş olduğu eleştirilerine maruz kalmıştır. Öte yandan yapıtları, dönemin Paris ve Chicago'daki fuarlarında dahi ses getiren Aliye hem Osmanlı entelektüel kadınlarıyla hem de Avrupalı entelektüel ve seyyah kadınlarla sıkı bir bağ kurmuş, öyle ki bu kişilerle bulunduğu ve tartışmalar ve konuşmalar sürdürdüğü evi "Doğu ile Batı'nın kadınlarının bir buluşma mekânı" halini almıştır. Ancak kitapta göze çarpan en

büyük ikilem, Aliye'nin bunu yaparken bir yandan özgürlük bir yandan da geleneğe bağlı kalarak oluşturmuş olduğu durumdur. Avangart olup geleneğe kalan Aliye, İslam dinini reformist açıdan ele alarak, Osmanlı kadınına Avrupa'nın patriarkal yapısını, Avrupa'ya ise yanlış bilinen harem ve Doğunun gerçekliklerini aktaracaktır.

Aliye, eserlerinde Osmanlı'yı anlatan Avrupalı seyyah ve yazarlara şu tavsiyelerde bulunur: Fransızca'yı bilgi sahibi olmak niyetiyle değil, Avrupalı olmak niyetiyle öğrenen kadınlar "taklitçi ailelerin kızlarıdır". İslam hakkında bilgileri sınırlıdır. Diğer yandan gelenekçi ve muhafazakâr Müslüman ailelerin kızları da değil Fransızca, Türkçe öğrenmeleri dahi hoş karşılanmayan, eğitim almalarının günah addedildiği çevrelerde yetişmiştir. Dolayısıyla bu iki kadın tipiyle yapacakları görüşmelerden Osmanlı kadını konusunda çıkarımlar yapmak yanlış ve/ya eksik olacaktır. Avrupalı araştırmacılar Aliye'nin kendisi gibi iyi yetişmiş hem alaturka hem de alafranga eğitim almış, akılcı kadınlardan bilgi edinmelidirler. Böylelikle Aliye, ideal kadın tipini de kendi kişiliğinde ortaya koymuş olmaktadır.

Yazarın Fatma Aliye'yi karşılaştırdığı birçok yazar vardır. Ancak bunların başında George Sand gelmektedir. Sand, Osmanlı entelektüel erkeklerce kadın yazarlara örnek gösterilmekte, Osmanlı elit kadınları tarafından ise örnek alınmaktadır. Adeta çağının kadın özgürlüğünün simgesi haline gelen Sand'in yapıtlarında kadınlar dinin içinden, Aliye'de ise akılcılık odağında konumlandırılırlar. Yine Aliye yapıtlarında, diğer Avrupalı yazarlar gibi, zorla evlendirilmiş ve aşk acısı çeken kadın intiharlarına yer vermemiş, bunun yerine kadınlar kendilerine yeni bir yaşam kurmayı başararak özgürleşmişlerdir. Benzer şekilde aşkları yüzünden histeriye yakalanan kadınlara, karakterleri aracılığıyla aşkta ve ölümden çare olmadığını, tek çarenin akıllarını kullanmak olduğunu öğütler. Kendi yapıtları öncesinde yayımlanan Tanzimat dönemi romanlarındaki kadınlar suçlu, erkeklerin sadakatsizliklerini hoş karşılayan tiplerdir. Aliye'nin kadın karakterleri ise sadakatsizliği kabul etmez, böyle bir durumda evini terk eder, baba evine gitmek yerine kendi ayakları üzerinde durmayı bir şekilde başarır. Erkekler ise toplum içindeki saygınlıklarını yitirir. Son olarak Aliye'nin romanlarında farklı sınıf ve kimlikleri bulunan kadınlar dost olurken, Avrupalı kadın yazarların eserlerinde kadın dostluğu olmadığı gibi, karakterler yalnızlık çekmektedirler.

Aliye'den sonraki nesli oluşturan, yazarın "haremden kaçanlar" metaforuyla tabiri ettiği ve kitabın ikinci bölümünü oluşturan kadınlara ise, "Avrupa'ya Seyahat Eden İlk Osmanlı Kadınları ve Avrupalı Kadın Dostları" başlıklı bölümde yer verilmiştir. 19. yüzyılda teknolojik gelişmelerle birlikte kadınlar dış ülkelere seyahat edebilmeye ve yapıtlarını ulusötesi sınırlara taşımaya başlarlar. Örneğin bu kadınlardan gazeteci, yazar ve sosyolog Selma Rıza Feraceli, Paris'e kaçarak Sorbonne'da eğitim gören ilk Türk kadını, Osmanlı kadınlarının özgürlüğünü savunmak adına yurtdışına giden ilk Müslüman kadın olarak betimlenmiştir. Paris'teyken de uluslararası kadın hareketine katkılarda bulunmuş, yurda dönüşünde Kızılay'da sekreterlik görevlerini üstlenmiştir. Bir diğer isim ise, Avrupa ve Amerikan basınında

“haremden kaçan prenses” şeklindeki yanlış bilgiyle yer alan, Avrupa ve Amerika’da sürgün hayatı sürececek olan Hayriye Ben-Ayad’dır. Şeref Hanım ise, sultanın yeğeni olması dolayısıyla sahici bir prenestir ve Londra’ya kaçarak Osmanlı feminizminin gelişmesine katkı sunmuştur.

Tüm bu kadınlar, tıpkı öncülleri Fatma Aliye gibi, Batılı hemcinsleriyle kurdukları bağlantılar sayesinde, Müslüman kadınların içinde buldukları durumun kadını önemseyen İslam diniyle değil, bu dinin farklı medeniyetlerle etkileşiminden dolayı ortaya çıktığını savunurlar. Ancak Aliye’den farkları Abdülhamit’e karşı durarak despotik rejimden kaçmış olmalarıdır. Aliye’nin ise mevcut rejime karşıt bir duruşu yoktur, bu bakımdan “makbul Osmanlı kadını” olarak Avrupalılara resmedilmiştir. Ayrıca tüm bu kadınlar, Osmanlı feminizminin öncülleri olarak milliyetçilerin tazyikli muhalefetleriyle karşı karşıya kalmışlardır.

Gerek Osmanlı gerekse Avrupalı yazarların harem deoryantalizasyonuna ve kadın özgürlüğüne ilişkin çalışmalarını ele alan kitabın üçüncü bölümü ise, ünlü Fransız yazar Pierre Loti’nin “Les Desenchantees: Osmanlı’nın Mutsuz Kadınları” kitabına odaklanır. Hatice Zinnur, Nuriye ve önceleri Leyla olarak Loti’ye ve basına sunulan, fakat Loti’nin ölümünden sonra kendini ifşa eden Fransız gazeteci Marc Helys tarafından yazılan roman, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş döneminde üst ve orta sınıftan üç kadının görece mutsuzluklarını anlatmakta olan bir kandırmaca eserdir. Dönüşüm sürecinde kadınların sancılı zihinsel ve sosyal durumlarına bakılmış, yayımlanmasının öncesinde Zinnur ve Nuriye Avrupa’ya kaçmışlar, Loti ise eleştiri ve yorumlamalara maruz kalmıştır. Popüler olan ve Türk kadınının özgürleşme hareketlerine katkısı bulunan roman, bir yandan da cinsiyetçi bir tavır sergileyen Loti tarafından kaleme alınmış olması bakımından bir ironi sergilemektedir. Loti, eserde harem Avrupalılarca tanımlandığı gibi olmadığını, zira kadınların özgürlükçü bir ruha sahip olduklarını işlemiştir. Osmanlı’yı ziyaret eden kadın yazarlardan Marc Helys hem sömürgeci hem de sömürgeci olmayan söylemleri eserlerinde bir arada sunmuş, tek bir tip Türk kadını olmadığını ve dolayısıyla kültürler arası farklılıkların bulunduğunu göstermiştir; ancak bunu üstünlükçü bir üslupla yapmıştır. Fransız yazar Marcelle Tinayre ise Osmanlı ve Fransız kadını astlık ve üstlük düzeninde anlatmamış, diğer hemcinslerinin aksine yalnızca İstanbul’la sınırlı kalmayıp Edirne’deki Müslüman kız okulundaki modernleşmeci izlenimlerini de okurlarına aktarmıştır. Feminist kimliğiyle Loti’nin romanındakilerden farklı bir kadınlık portresi ortaya koyduğu için Loti’yi aşmış, Osmanlı ve Avrupalı kadınların dayanışmasına olanak sağlamıştır.

Yine bir metaforla tanımlanan “Hatice Zinnur ve ‘Zeynep Hanım’: Var ile Yok Arasında Bir Entelektüel Osmanlı Kadını” başlıklı dördüncü ve son bölümde, Zinnur Hatice (Zeynep veya Zenan olarak da adlandırılabilir) ve kız kardeşi Nuriye’nin yaşamlarının akademik çalışmalarca nasıl ele alındığı anlatılmaktadır. Zinnur makbul olmayan, Fatma Aliye’nin kişiliğinden oldukça farklı, hamileyken Paris’e kaçıp kızı dünyaya geldiğinde kardeşine evlatlık olarak veren, bu arada Avrupa’yı gezen, kızına annelik yapmayan, ülkesine

dönünce dışlanan ve intihar eden veya veremden ölen bir kadındır. Kız kardeşi Nuriye ise makbul bir kadın olarak anne, bir Kont’la evlenerek Kontes unvanını almış bir kadındır. Ancak her iki kardeşin Paris’e kaçışları sonrasında, 2. Abdulhamid’in yurtdışı yazışmalarını yapan babaları Nuri Bey’in kızlarının Loti’nin kızlarını edebi amaçları uğruna kullandığını düşündüğü ve bu yüzden öldüğü belirtilmektedir. Bu ölümden her iki kadın da sorumlu olmasına karşın geleneksele yakın bir hayat sürmesi bakımından Nuriye aydınlık yüz, Zinnur ise karanlık yüz olarak temsil edilmiştir.

Zinnur’un, Buket Uzuner’in Önsözüyle “Zeynep Hanım, Bir Türk Kadınının Avrupa İzlenimleri” adlı yapıtı ancak 2016’da Türkçe yayımlanacak, Avrupalı seyyahların Doğu ile ilgili izlenimleriyle aynı zamanda Osmanlı Müslüman bir kadının Avrupa izlenimlerini aktaran ilk ve tek yapıt olarak alanyazındaki yerini alacaktır. Akademik çalışmalarda Zinnur adında birinin hem varlığından şüphe duyulmakta hem ölüm şekliyle ilgili kesinlik olmadığından hem de yazıların Grace Ellison veya Marc Hely tarafından yayımlandığına yönelik kuşkularından dolayı “hiçbir yerde kadın olmak” metaforuyla betimlenmektedir. Ancak yabancılaşmanın okunduğu yapıtta, yazar geçirdiği altı yılın sonunda Avrupa’da olduğu varsayılan kadınların özgürlükçü ortamının Avrupa’da olmadığını gördüğü için hayal kırıklığına uğrayacaktır. Ellison ile mektuplaşmalarındaki kadın dostluğu Doğu ve Batı arasındaki kadın dayanışmasını pekiştirmiş, feminizme ilişkin olumlu ve olumsuz eleştirilerini ortaya koymalarını sağlayarak kadın hareketine katkılarını gözler önüne sermiştir.

Yazarın baştan sona metaforik ifadelerle oluşturduğu bu kitabı, yine metaforik bir ifadeyle tanımlamak uygun düşecektir: İlmeklerin arasına serpilmiş Osmanlı modernleşmesi ve erken Cumhuriyet yünleri, Osmanlı ve Avrupalı kadın motifleri ile dokunmuştur. Örme işlemi kendisi gerçekleştiren yazar, farklı model ve tiplerde yazarların ve seyyahların iğne ve tığlarından yola çıkarak, bugünün feminist dünyasına ışık tutan ve asırları aşan bir ürünü giymeleri için okurlarına sunmaktadır. Gerek satır aralarında gerekse doğrudan verdiği tarihi gerçeklerle ve bilgilerle bir katalizör görevi görerek tarihin edebi yapıtlar üzerinden okunmasına ve anlaşılmasına zemin hazırlamıştır. Tanzimat rejimi ile başlayan bir modernleşme serencamında Cumhuriyet’e kadar süren modernleşme çizgisinde kadının oynadığı rol, net bir şekilde okura aktarılmıştır. Yazılı metinlerin yanı sıra her bir bölümün sonunda o bölümle ilgili sunulan görseller, tüm bu kadınların ulus aşırı devinimlerinin anlatılmasına katkı sağlamıştır.

19. yüzyılda Fatma Aliye’nin öncülüğünde kadın hareketinin gelişmesi ve Cumhuriyet’in ilk yıllarına kadar uzanan bir zaman diliminde kadınların özgürlük arayışlarını ele alan bu çalışma neticesinde, bilinenin aksine Avrupa’daki harem algısının bir kurgudan ibaret olduğu, tarihten kopuk yorumların var olduğunu, aksine Türk kadınının da yabancı dillere hâkim olduğu, erkeklerle entelektüel anlamda sohbetlere katılabildiği anlayışı oturtulmaya çalışılmıştır. Oysa ki Osmanlı’nın özgür kadın olarak tasavvur ettiği Avrupalı kadınların entelektüel, aydın kadınlardan ziyade, yalnızca spor, moda ve dans gibi etkinliklerle vaktini geçiren, patriyarkal sistemin nazik ve

sistem için zararsız bulduğu kadınlardır. Bu kadınlar, Osmanlı'da az da olsa bulunan cesaretli kadınlardan değillerdir. Yazarın bizlere sunduğu anekdotlar yalnızca kadınlara ve kadın çalışmaları yapan araştırmacılara değil, aynı zamanda tarih ve toplumsal değişim konusunda sosyoloji temelli çalışan araştırmacılara da örnekler sunabilecek niteliktedir. Bu bakımdan Osmanlı Müslüman kadınların tüm bu eserlerini, Doğu'nun nasıllığını anlatan birer manifesto olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Bu noktada eserde, yazarların Doğu ve Batı'nın kültür ve zihniyet yapısının zıt olmadığı, benzerliklerinin bulunduğu altı çizilerek İslam dini ile Avrupa medeniyeti terazinin iki kefesi gibi işlenmiş olduğu şu benzerlik ve farklılıklardan okunabilmektedir:

- Her iki kültürün erkeklerinin ideal kadın anlayışında, kadınların eğitim almasının temel gayesinin iyi bir eş ve anne olması için gerekli olduğunun düşünülmesi;
- Her iki kültürde de patriyarkanın hâkim olması;
- İslam'daki boşanma, mülk edinme hakkı sınırlı da olsa varken, Avrupalı kadınların böyle bir haklarının henüz olmaması ve bunun farkına Osmanlı kadınlarıyla görüşürken varmaları;
- Her iki kültürün kadınının da birbirinin kültürüne ilgi duyuyor olması (Osmanlı kadını uzaklarda aradığı özgürlük, Avrupalı kadın ise İstanbul ve harem merakı);
- Birtakım Avrupalı yazarlar, Müslüman kadınların bedenlerinin hatlarını gizleyen kıyafetlerle erkeklerin gözünden uzak, Avrupalı hemcinslerinden bu noktada daha özgür bir hareket alanı olduğunu iddia etmeleri;
- İngiliz Parlamentosu'nda bulunan, pencereli ve kafesli 'Hanımlar Balkonu'nun seküler bir harem olarak nitelendirilmesi, hükümetin haremî kadınları özgür kılmadığının göstergesi olarak işlenmiştir.

Kadın hareketi ve feminizme değinen, Birinci Dalga/Kuşak feminizm sınırlarına denk gelen, Osmanlı ve Avrupa feminist hareketlerinin öncülerinden kabul edilen bu yazarların, kadına ve kadınlığa yönelik değerlerin vurgulanması ve bir birey olarak haklarının savunulmasına açılım sağladıkları bu kitapla da aşikar kılınmıştır. Bu bağlamda çeşitli felsefi ve dönemsel oluşumları bakımından gelişim gösteren feminist hareketlere, bu yazarlar üzerinden şu yorumlamalarla değinilebilir: Aliye, karakterlerinde kadınların akıllarını kullanmalarını sağlamış, böylelikle kadınlara kurtuluşlarının tek yolunun akıllarını kullanmak olduğunu öğütlemiştir. Bu noktada Aydınlanmacı Liberal feministlerin "akla inanç" düşüncesiyle örtüşen Aliye'nin yaklaşımı ile oluşan yapıtları, Osmanlı feminizminin kurucu metinleri olarak betimlenmiştir. Kendini feminist olarak betimlemese de diğer yandan Osmanlı kadınlarına hurafelerden arındırılmış, akla ve bilimsel bilgiye dayalı İslamiyet'i anlatan Aliye, bu yönüyle de İslami feminizme atıf yapmaktadır. Özellikle harem, tesettür, çok eşlilik ve eğitimde fırsat eşitsizliği gibi konuların İslam kaynaklı değil, ataerkil İran medeniyetinin ve geleneklerinin etkisi olduğunu savunur.

Aliye'den sonraki nesli oluşturan Selma Rıza Feraceli, Hayriye Ben-Ayad, Şeref Hanım, Zinnur ve Nuriye de aynı görüştedir. Bu yönüyle bu yazarların savunuları da İslami feministlerle örtüşmektedir. Yine tüm bu kadınların, hemcinslerinin siyasal değişime odaklanmaktan ziyade büyük bir kültürel dönüşüm arayışı içinde hem özel alandaki statülerinin dönüştürülmesi hem de kamusal alana dâhil olmak adına verdikleri mücadeleyi destekleyen kültürel feministlerle ortak yanları vardır.

Osmanlı modernleşmesinden başlayan sosyal değişim modeli içerisinde kadının, Batı medeniyetine dönüşün aktörü olarak resmedilmesi, dönemsel çağdaşlaşma hareketleriyle kadının statüsünün iç içe geçmiş durumu, bu eserin satırlarında yerini bulmuştur. Kitabın lisans ve lisansüstü derslerde; kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları, sosyoloji, tarih, edebiyat, feminist edebiyat eleştirisi gibi alanlarda, karşılaştırmalı, ulus aşırı ve disiplinlerarası bir çerçevede kullanılabileceğini düşünmekteyim. Aynı zamanda kitap, birinci eserlerin doğrudan yazar tarafından incelenmiş olup tarihsel, edebi ve sosyolojik çıkarımlarıyla okura sunulması bakımından toplumsal cinsiyet ve sosyal değişim üzerine yapılan dersleri tarihselleştirmek için kaynak olarak tavsiye edilebilecek niteliktedir. Eser Fransızca ve dönemin Türkçesinden alıntılarını metinlerarasılıkla içermesine rağmen akıcı ve anlaşılır bir dille yazılmış, etkisi hissedilebilecek bir araştırma ve öğretim materyali olarak durmaktadır. Bu bakımdan Galatasaray Üniversitesi öğrencileri 2020 yılının "En İyi Kitabı" ödülünü almış olması şaşırtıcı değildir.

Senem Gürkan (Araştırma Görevlisi)

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Kadın ve Aile Araştırmaları Anabilim Dalı

E-post: senem.gurkan@omu.edu.tr; senemgrk@yahoo.com

ORCID No: 0000-0002-2061-6385